

fogja kiélni agresszióját? Valóban úgy tűnik, hogy a kereszténység vált az emberiség legerőszakosabb válásává, de biztos, hogy ez Jézus szándéka *ellenére* történt. A keresztények áthagyományozták ugyan az ő *valódi* és erőszakmentes „*Jó Hírét*” is, de oly mértékig ásták el azt saját „fontos” tanaik törmeléke alá, hogy ott inkább egy szeretetreméltó prédikátor jámbor túlzásának látszik, amelyet e tekintetben aligha kell egészen komolyan venni.

Jézus „*Jó Híre*” azonban – a görög ókor egyes eszméivel és a próféták legjobb (vallás- és társadalomkritikai) hagyományával együtt – az

emberi jogok, az erőszakmentesség s a népeket és fajokat átfogó szolidaritás mai eszményeivé fejlődött, s ezek az eszmények korunkban végre elkezdik lassan átalakítani az emberiség gondolkodását. Az a tragédia, hogy Jézus tanításának e felszabadító továbbfejlődését nem a keresztény egyházaknak köszönhetjük, hanem éppen az általuk „istentelennek” rágalmazott felvilágosodásnak kellett ezt az egyházak ellenében érvényre juttatnia.

Képesek-e még a keresztények utolérni ezt a világméretű fejlődést, tekintettel arra, hogy egyedül igaz hitük öntudata oly alaposan immu-

nizálta őket minden haladásesszémével szemben? Megtarthatják-e az egyházak a jövőben is az emberiség szellemi fejlődésében játszott fontos szerepüket? Ez attól függ, hogy képesek lesznek-e Jézus valódi „*Jó Hírét*” igazán megérteni, mellette kiállni és azt hitük középpontjává tenni. Ez a „*Jó Hír*” – végre a hit központjában – akkor bizonyára alaposan viszonylagossá teszi majd az úgynevezett apostoli hagyomány számos „igazságát”, amelyek csupán az erőszak Jézus által meghaladott paradigmájának örök érvényességét írják tovább.

Jobbakat tanulunk

Ez a két szó a II. Helvét hitvallásra utal. Meggyőződésem szerint a Hitvallás legértékesebb része az a néhány mondat, amely az Előszó végén olvasható: „... az itt előadottakat készek vagyunk részletesebben kifejteni, sőt azoknak, akik az Isten beszédéből jobbakra tanítanak, köszönet kifejezésével engedünk is az Úrban, akinek dicséret és dicsőség.”

Tehát elmondjuk hitvallásunkat, de nem tekintjük magunkat csalatkozhatatlannak, és vallomásunkat sem tekintjük végérvényesnek, lezártnak. Mi nem tudunk az itt mondottaknál „jobbakat” tanítani, de nem zárjuk ki azt, hogy lehetséges az ittenieknél jobb tanítás. – Gyönyörködöm ebben az alázatos nyitottságban, és magamat is ennek jegyében vallom református hívő embernek.

Az a tragédiánk, hogy bár ezt a nyitottságot írásba foglaltuk, és elméletileg ma is így valljuk, de nyoma sincs annak, hogy ebben a tágasságban akarnánk élni. Ami a 16. század közepén született, arról alkotói is úgy gondolkodtak, hogy „menet közben” vallották meg a hitüket: Most itt tartunk, de ez nem végállomás. A református orthodoxiában azonban végállomássá lett a menet közben született hitvallás.

Itt az ideje, hogy valóban „reformált” keresztények legyünk. Engedjük azoknak a „jobb tanításoknak”, amelyek Kálvinék óta a bibliakutatás eredményeiből kiviláglottak. Eközben teljes tisztelettel és hálaadással adózunk a reformátoroknak azért, hogy a maguk idején maximális odaadással, nyitottsággal és hűséggel „tudakozták az Írás-

kat”. Miben jutottunk önállók előbbre?

Sok mindenben. Az ókori történelem kutatása során, illetve az ásatásokból sok új adat került elő, s a gondolkodásunk, igazságkereső módszerünk is jelentős változáson ment át. Amikor most felmutatok három olyan témakört, amelyben előbbre kell lépniük annál, ahol a reformátorok voltak, nyomatékosan hangsúlyozom, hogy nem mondok ítéletet a reformátorok felett. Nem állítom, hogy már nekik is tudniuk kellett volna azt, ami menet közben – az évszázadok során – tisztázódott. Mi hibázunk, ha a történelmünk iránti tisztelet annyira megbénít minket, hogy nem tudunk előremozdulni, nem tudunk a Jelenidőbe lépni.

1. Erőszakmentesség

Ennél is több az, hogy „szeressétek ellenségeiteket” (Máté 5). Mai mértékkel mérve elfogadhatatlanul erőszakos volt a reformáció népe. Igaz, hogy a történelem adatai szerint az inkvizíciónak több mint harmincezer áldozata volt, de ez együttesen sem feledtetni el annak az egy máglyának a szégyenét, amelyen Genf városában Szervét Mihályt tűzhálalba küldték. Münzer Tamás lázadó parasztjainak a vére, és még inkább az anabaptisták (újrakeresztelők, baptisták) sok ezer vértanúja bizonyítja, hogy a Hegyi Beszéd legalapvetőbb tanítását nem értették a 16. században, és nem értették a reformátorok sem. A problémát nem oldja meg az, hogy ma már az államhatalom nem engedélyezi a máglyák „igazságszolgáltatását”. Bőven van lehetőség ma is az egyházakon belüli erőszakosságra. Ma

is vannak még uralkodó főpapok és úrhatnám kispapok, szektavezérek. Ma már külön tudományág „a problémák erőszakmentes megoldásának” kimunkálása. Ebben – sajnálatos módon – az egyházak nem tudnak segítséget nyújtani. A teológiai tisztázásban sem, és még kevésbé a gyakorlati élet példamutatásában.

Ismét mondom: nem a régieket hibáztatom, a „világ” mindenestül bent tanyázott az egyházban, de ezt még a reformátorok sem vették észre; inkább azon somorkodom, hogy még a mi nemzedékünkben is lehetett börtönbe kerülni – egyházi segédlettel – azért, mert valaki betűszerinti következetességgel tiltakozott az erőszak ellen.

2. A vér teológiája

Hitem szerint radikálisan át kell gondolni Jézus kereszten elszenvetett véres „áldozatának” a jelentőségét. Egyre több hívő ember előtt kezd földerengeni – minden különös teológiai ráhatás nélkül is –, hogy tarthatatlan a régi spekulatív, skolasztikus dogmatika, nevezetesen ez a tanítás: A bűnbeesés óta minden ember megrontja Isten dicsőségét. El kell rendezni a bűn-ügyet. Am erre az ember nem képes. Olyan nagy sérelem esett Isten dicsőségén, hogy azt ember nem tudja jóvátenni. Ehhez áldozat, véres áldozat kell. Isten Fiának véres áldozata kell: Jézusnak a kereszten kiömlött vére kiengeszteli a bűnöket gyűlölő Istent, lecsönnesíti Isten igazságosságát követelő haragját.

Ha csak kicsit is el tudunk szabadni a régi – de nagyon milyen beidegzett – gondolatoktól, mindjárt kitűnik, hogy ez a tanítás tipikusan jogászai gondolkodásra vall. Bűn,

büntetés, bíróság, tárgyalás, ítélet, megfizetés, igazságosság. Ez a merő jogász gondolkodás merőben idegen Jézus gondolatvilágától. Szerinte ugyanis Isten nem *Bíró*, még hozzá személyében megsértődött *Bíró*, hanem *Abba*, azaz: Édesapa. Jó Apánk, „Kedves Atyánk” (Gyökössi Endre). Nem Isten kell megbékéltetni a mi irányunkba, hanem – Pál apostol hallatlanul merész kifejezése szerint – nekünk kell megbékélnünk Istennel. „...Krisztusért járva követségben, mintha Isten kérne általunk: Krisztusért kérünk, békéljete meg az Istennel” (2Kor 5,20)! Jézus mindent eldöntő teológiai „vallomása” a tékozló fiú történetében szólal meg. Ebben egyetlen szó sincs békéltetésről, jóvátételről, megfizetésről. Az egész történet a kegyelem fényében ragyog.

Akkor mi volt az értelme Jézus kereszthalálának? Üdvözítő evangé-

lium van ebben a halálban. Megváltani akaró szeretetében Isten ennyire kiszolgáltatotta magát az embernek. „Nem tudtok olyan gonoszsgot elkövetni, ami megrendítené a szeretetetemet. Nem a ti jóságotoktól függ a szeretetem, és nem felelek mindjárt örök kárhozattal a ti gonoszsgotokra.” Jézus szerette azokat, akik a halálára törtek. Imádkozott értük: „Nem tudják, mit cselekszenek.” Jézus kezdettől fogva tudta, hogy engedelmességének útja halálba fog vezetni. Azt is tudta, hogy az hitelesíti az „evangéliumot” (Istennel a bűnösök iránti édesatyai szeretetét), hogy életének halálba adásával pecsételi meg ezt a hihetetlen örömhírt.

Nem lehet röviden felsorolni Jézus kereszthalálának minden jótéményét. A lényeg az, hogy egyet *nem* jelent: hogy ez a halál fordította szeretetre a haragos Istent.

3. Pál apostol teológiája

Jézus „teológiája” ellenében

A protestáns teológia inkább építkezik páli alapokra, mint Jézus ígéire. Ez merész állítás, ezt hosszasan lehetne és kellene is bizonyítani. A Biblia gondos tanulmányozásából az derül ki, hogy Pál hozta ki az alakuló első keresztény gyülekezetet a „zsidóságból”, de eközben nem gondolt arra, hogy önmagából mennyi „zsidóságot” vitt bele az induló kereszténységbe. E kettős tétel mindegyikét alapos exegetikai vizsgálódással lehet bizonyítani. Egyfelől: ha Pál „nem lép közbe”, bizony a jeruzsálemi „oszlop-apostolok” (Péter és az Úr testvére, Jakab) vezetésével elzsidósodott volna az ősgyülekezet (hűség a jeruzsálemi templomi kultuszhoz, körülméltetés, kóser ételek). Másfelől Jézus pozitív antropológiájával szemben („*tudtok* jót cselekedni”: Máté 7,10) Pál nyomán az egész protestáns teológia arra épül, hogy *nem tudtok* semmi jót cselekedni (Római levél 7. f.).

Ezekhez hasonló súlyos következményekkel járt az a közismert teológiai tétel, hogy Jézus kereszthalálában megjelent a bűnökért bemutatott öszövétségi véres, nagy engesztelő áldozat igazi értelme és teljessége. Idéztem már az apostol másik gondolatát a „megbékélésről.” Azt is komolyan gondolta az apostol, de ezt is: „Mert az Isten őt rendelte engesztelő áldozatul...” (Róm 3,25). Erre az Igére épül fel az egész protestáns üdvtan. Jézus egyszerű üdvtanát Pál belebonyolította a zsidó „megfizetés” tanába, teológiájába.

A fenti három tételben mutattam be azt a „jobbat”, amit a reformátorok nyomán előrehaladva alaposan át kell gondolnunk és ki kell dolgoznunk. De el kell még mondani egy fontos tételt az Igék „sorakoztatásáról”. Vannak olyan gondolatok, amelyeket sok Igével lehet alátámasztani, másokat azonban csak kevéssel. Erős meggyőződésem az, hogy nem az Igék sokasága, számbeli fölénye bizonyít egy teológiai tételt, hanem azon dől el minden, hogy egy tétel milyen kapcsolatban van Jézus Krisztus Szellemével. Például: a vért kívánó, haragos, igazsgot osztó Isten nehezen egyeztethető Jézus *Abba*-Istenével, pedig több Igét lehet felsorakoztatni a büntető Isten „bizonyítására”, mint Jézus Atyjának örömhírére.